

Сергій Сергійович Нестеренко,
аспірант кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА «УЧНІВСЬКИЙ КОЛЕКТИВ»

У статті порушено проблему феномена «учнівський колектив». Наголошено, що колектив є важливим чинником і засобом виховання, розвитку та формування особистості людини. Подано сучасне трактування поняття «колектив» науковими джерелами. Наведено власне розуміння поняття «колектив» та «учнівський колектив». Розкрито проблему розвитку учнів у шкільному колективі (Т. Коннікова) та особливості виховного колективу школярів (Л. Новікова). Визначено роль педагога у розвитку дитячого колективу.

Ключові слова: колектив, діти, учні, шкільний колектив, учнівський колектив.

Проблема колективу є складником загальної проблеми «людина в соціумі», що розглядається з позиції філософських, соціально-психологічних і соціально-педагогічних наук і посідає важливе місце серед інших проблем сучасності. Зумовлений певними взаємовідносинами, рівнем свідомості і морального виховання, колектив є важливим чинником і засобом виховання, розвитку та формування особистості людини. Наявність дієздатного, згуртованого колективу є критерієм оцінки виховної роботи будь-якого освітнього закладу. Колектив виступає як важлива форма організації виховання, як потужний педагогічний інструмент. Розвиток і формування особистості можна успішно здійснювати тільки в колективі і через колектив, що є однією з найважливіших закономірностей виховання. Осмислюючи важливість цієї закономірності, слід мати на увазі два таких положення. Перше з них полягає в тому, що важливою метою виховання є формування особистості в дусі колективізму, розвитку в неї товариських рис і якостей. Зазначена мета може бути досягнута тільки за умови, якщо особистість буде виховуватися в добре організованому і здоровому, в соціальному і духовному відношеннях, колективі. Друге положення пов'язане з тим, що виховання не може бути обмежено лише особистим впливом педагога на кожного вихованця. Воно обов'язково має підкріплюватися різнобічним впливом колективу, який не тільки забезпечує свободу і захищеність особистості, а й виступає як носій здорової моралі й акумулює в собі багатство моральних і художньо-естетичних відносин. У цьому зв'язку в процесі педагогічної роботи необхідно створювати здоровий і згуртований виховний колектив і вміло використовувати його для різнобічного розвитку особистості. Без такого колективу важко розраховувати на високу ефективність виховання.

Витоки організації виховного процесу пов'язані з проблемою груп і колективів. Педагогічна теорія виховання у групах і колективах створювалася багатьма педагогами і психологами (Л. Божович, Л. Виготський, В. Воронова, В. Горбачова, Р. Жуковська, В. Караковський, О. Киричук, Я. Коломінський, Т. Коннікова, М. Монтессорі,

Я. Морено, В. Нечаєва, Л. Новікова, Б. Паригін, А. Петровський, С. Русова, В. Сітаров, В. Сухомлинський, Л. Уманський, К. Ушинський та ін.). Погляди щодо проблеми колективу відображають сутність суспільних культурно-історичних процесів розвитку нашої країни, тому теорія і методика виховання дітей у колективі вивчається з позицій історичної перспективи.

Розробка теоретичних засад концепції виховання в колективі належить Є. Аркіну, П. Блонському, А. Залужному, А. Макаренку. Ідея первинного впливу на дитину послідовно розроблялася в роботах А. Макаренка. Згідно з настановами педагога-дослідника формування колективу передбачає чіткість педагогічних вимог і вміле їх застосування, виховання активу, організацію системи перспектив у спільній діяльності, формування здорової громадської думки, створення і розвиток позитивних традицій.

Мета статті полягає у визначенні сутності феномена «учнівський колектив».

Первинне вивчення колективу пов'язано з ім'ям А. Макаренка і бере початок з аналізу вченим своєї педагогічної діяльності з формування колективів, що зіграло суттєву роль у подальшому розвитку теорії виховання особистості в колективі і через колектив. Під колективом А. Макаренко розумів не випадкове скупчення людей, а об'єднання їх для досягнення загальних цілей у спільній праці – об'єднання, яке відрізняється певною системою повноважень і відповідальності, певним співвідношенням і взаємозалежністю окремих його складників. Педагог підкреслював, що колектив – частина суспільства: «через колектив кожен його член входить у суспільство» [9, с. 51].

Сучасне трактування поняття «учнівський колектив» вимагає звернення до його історичних витоків, а саме до феномена «колектив». Поняття «колектив» в перекладі з латинської (collectivus) означає «збірний», «зібраний разом». Наукові джерела трактують поняття «колектив» як:

- група осіб, об'єднаних спільною роботою, спільними інтересами [12, с. 278];

- об'єднання індивідів на основі будь-яких спільних завдань; сумісність дій і взаємодопомога; сталість контакту; ефективна організація [19, с. 159];

- вид соціальної організації групової життєдіяльності, за якою зв'язки і відносини між індивідами опосередковані суспільно значущими цілями [16];

- вища стадія розвитку організованої спільноти людей, яка спрямована на досягнення соціально-значущих цілей і об'єднує своїх членів як процесом спільної діяльності, так і її організацією та системою стимулювання [5];

- група об'єднаних спільними цілями і завданнями людей, яка досягла в процесі спільної діяльності високого рівня розвитку [15];

- соціальна група, об'єднана на основі суспільно значущих цілей, загальних ціннісних орієнтацій і спільної діяльності [13].

Аналіз наукових джерел дає підстави дійти висновку, що загальним для всіх є розуміння колективу як групи осіб, об'єднаних спільними цілями і завданнями в процесі спільної діяльності.

Чималу роль у становленні психології колективу відіграли наукові праці та практична діяльність В. Бехтерева, Є. Аркіна, О. Залужного. Так, В. Бехтерев розглядав поняття колектив стосовно всіх видів спільнот, включаючи в них такі, як натовп, збори, армія, злочинна група, тощо. Обґрунтовуючи такий підхід, автор зауважує, що «колективи завжди мають на увазі спільність інтересів в тому чи тому відношенні, що передбачає єдність мети ... Загальний інтерес і єдність мети зумовлюють зв'язки окремих членів колективу. Чим більше інтересів, тим, вочевидь, більше і згуртованість колективу» [8, с. 41]. Спільність інтересів і єдність мети це чинники, які для В. Бехтерева виявилися основними показниками колективу. Учений виділяє три причини появи організованого колективу:

- соціальний інстинкт, який існує у людини і змушує його входити до складу якогось співтовариства;

- неможливість вирішення великої кількості завдань у режимі індивідуальної діяльності;

- механізми соціального відбору та соціальної підтримки, що регулюють індивідуальну поведінку з позицій інтересу колективу [2, с. 277].

Доводячи, що розвиток особистості неможливий без колективу, В. Бехтерев підкреслював, що вплив колективу не завжди може бути сприятливим, оскільки будь-який колектив нівелює особистість, намагаючись зробити її шаблоном виразником свого середовища. На відміну від В. Бехтерева, Ю. Аркін виокремлював колектив з інших форм «людських єдностей», вказував на тривалість спільної життєдіяльності людей, ступінь їхньої організованості, умови для прояву самодіяльності кожного в існуванні єдності членів колективу [1, с. 9]. Учений зазначав, що колектив у будь-яких своїх проявах, у своїй структурі, поведінці, у всій своїй еволюції ні в якому разі не є арифметичною суми його членів і їхньої діяльності. О. Залужний водночас зі ступенем організованості і терміном

існування груп характеристикою колективу називає таку ознаку, як вміння самостійно розподіляти роботу серед своїх членів і підпорядковуватися вимогам колективу [3, с. 10].

Найважливіша ознака колективу, як наголошував А. Макаренко, – це не будь-яка спільна діяльність, а соціально-значуща діяльність, що відповідає потребам сучасного суспільства. У цьому зв'язку А. Макаренко виокремлює першу ознаку колективу як групи особливого роду, саме його спрямованість, що забезпечує особливу якість кожної особистості, які входять до її складу, а саме – їхню цілеспрямованість, що і дозволяє створити організацію з відповідними органами управління та виокремлює осіб, уповноважених на виконання певних функцій. Природа взаємовідносин у колективі має особливу властивість: визнання найважливішої ролі спільної діяльності як чинника, що утворює колектив і опосередковує всю систему відносин між його членами. Такий підхід припускає відразу ж і необхідність розвитку колективу, неминучість низки стадій, які він проходить, і в процесі проходження яких всі означені якості повністю реалізуються. У своїх роботах А. Макаренко вводить поняття «первинний колектив». «За його словами, первинним колективом можна називати такий колектив, у якому окремі його члени виявляються в постійному діловому, дружньому, побутовому та ідеологічному об'єднанні» [10, с. 164]. Первинний колектив, за А. Макаренко, завжди контактний колектив, у якому кожен може встановити контакт з іншим членом. Педагог уважав «ідеальним первинним колективом тільки такий колектив, який одночасно відчуває і свою єдність, згуртованість, фортецю і водночас відчуває, що це не компанія друзів, які домовилися, а це явище соціального порядку, колектив – організація, що має певні обов'язки і певну відповідальність» [9, с. 256].

У дослідженні колектив будемо розглядати як групу людей, які взаємно впливають один на одного, пов'язані між собою спільністю соціально зумовлених цілей, інтересів, потреб, норм і правил поведінки, спільністю діяльності, єдністю волі, що виражається керівництвом колективу, в силу цього досягає більш високого рівня розвитку, ніж звичайна модель.

Сьогодні одним з найбільш актуальних як у практиці соціального життя людей, так і в галузі теорії виховання виступає психолого-педагогічний аспект проблеми «колектив і особистість». Ефективність впливу колективу на особистість залежить від самих членів колективу, від того, наскільки цілеспрямовано вони розуміють і вдосконалюють колектив як інструмент виховання та розвитку особистості, від того, в якій мірі він перетворюється в педагогічне явище.

Виховання особистості в колективі є вираженням певних закономірностей розвитку суспільства. Лише в колективних взаєминах створюються умови для соціально-психічного розвитку особистості. Відокремлення людини від інших людей, від соціального середовища – це соціально-психічний

вакуум, який стоїть на заваді розвитку окремої людини і певної спільноти взагалі [7, с. 248].

Громадянський характер шкільного виховання висуває потребу наукової розробки цілеспрямованого морального формування особистості в колективі. Ця проблема носить суспільний характер, оскільки саме суспільство не може бути не зацікавлено у своїх майбутніх громадянах. Водночас колектив відповідає в повній мірі інтересам кожного вихованця, оскільки своє особливе і неповторне ученє здатний виявити тільки серед товаришів. Позитивний вплив колективу може підтримати невпевнену в собі дитину в реалізації інтересів, потреб, що відповідають її здібностям і схильностям, в їх розширенні і збагаченні [17, с. 96].

Міжособистісні стосунки школярів – найістотніший чинник, що впливає на формування їхньої особистості в певному напрямі. Внутрішньокolleктивні стосунки – це результат взаємного сприйняття, пізнання, оцінки членами колективу одне одного. Виникнення їх зумовлене безпосередньою взаємодією членів колективу в процесі спільної діяльності й спілкування, що відбувається на її основі. Взаємовідносини між учнями можуть бути взаємними і невзаємними, постійними і ситуативними, стійкими і тимчасовими. Часом буває так, що особистість, обрана на керівну посаду, не сприймається підлеглими тільки тому, що вона їм несимпатична. Таку особливість дуже важливо враховувати під час проектування міжособистісних стосунків у процесі організації учнівського колективу [14, с. 170].

В учнівському колективі здійснюється найбільш глибока взаємодія особистості й колективу і найбільш різнобічний розвиток особистості при її максимальній індивідуалізації [7, с. 15]. Таким чином, роль колективу, його вплив на особистість кожного учня, навіть за умов демократичного підходу класного керівника, є закономірною. Оскільки кожен учень щодня перебуває в класі, то й клас (свідомо чи несвідомо) впливає на нього [18 с. 123].

Переконливими є слова А. Макаренка, про те, що тільки створивши єдиний шкільний колектив, «можна розбудити в дитячій свідомості могутню силу громадської думки як регулювального і дисциплінованого виховного чинника» [9, с. 397]. Вищим призначенням шкільного колективу є створення умов для всебічного і вільного розвитку особистості кожної дитини, для виховання колективістів. А. Макаренко розробив модель шкільного колективу і обґрунтував провідні принципи організації і діяльності такого колективу. Серед них такі принципи: – наявність загальноколективних цілей, постійний рух назустріч новим перспективам, зв'язок з іншими колективами, вплив колективу на всі сторони життя учнів, єдність управління і самоврядування, використання гри, створення і накопичення традицій, бадьорий тон життя, естетична виразність. А. Макаренко вважав, що впливати на окрему особистість можна, діючи на колектив, членом якого є ця особистість. Це положення він назвав «принципом паралельної дії».

За цим принципом реалізується вимога колективу – «один за всіх і всі за одного». Натомість «принцип паралельної дії» не заперечує застосування «принципу індивідуальної дії» – прямого, безпосереднього впливу педагога на окремого вихованця.

Т. Коннікова досліджувала проблему розвитку учнів у шкільному колективі. На її думку, колектив впливає на дитину через активність самої дитини і насамперед, через її морально цінну активність. Адже саме моральні характеристики є найбільш суттєвими для життя в колективі. Розвиток колективу, за словами вченої, залежить від поступового оволодіння кожним із його учасників уміння співпереживати і переживати потреби і проблеми колективу як свої власні [6, с. 355]. Цінність організації і розвитку загальношкільного колективу Т. Коннікова вбачала в можливості реалізовувати такі загальні принципи виховання, як самодіяльність колективу; систематичне включення учнів у різні види діяльності, що сприяють всебічному розвитку особистості учнів, у тому числі участь у вирішенні суспільно важливих завдань, що виходять за межі школи; постійна опора на органи учнівського колективу, на його актив, який повинен бути поставлений у положення дійсного керівника колективу; турбота про створення ділових і дружніх зв'язків між класними колективами через здійснення традиційних колективних форм діяльності. Саме це є основою набуття позитивного досвіду колективних відносин, що є базою формування особистості учнів. Особистість вихованців виступає для вчителя провідною цінністю. Колектив учнів стає організатором їхньої різнобічної діяльності, спрямованої на розвиток особистості. Виховання в колективі передбачає включення його членів у систему відносин, що формують гуманістичні якості [4, с. 13].

Л. Новікова розкрила особливості виховного колективу школярів, визначила їх місце в системі колективних відносин і виявила низку особливостей впливу колективу на формування особистості [11]. Дитячий колектив в її концепції виступає як основна база накопичення дітьми позитивного соціального досвіду і є своєрідною моделлю суспільства, що розвивається. Колектив необхідний як «середовище проживання дитини». Ученою було виявлено умови педагогічно доцільної організації спільної діяльності школярів, що визначають виховну ефективність і складають ділові відносини. Процес розвитку виховного колективу вона розглядає як складний і суперечливий. Підхід ученої до визначення стадій розвитку колективу дає можливість виявляти рівень його зрілості і тим самим визначати шляхи перетворення групи вихованців у колектив [4, с. 13].

Найбільш стабільною ланкою у структурі шкільного колективу є колектив класу, в межах якого протікає основна діяльність учнів – учіння. Саме в класному колективі між вихованцями утворюється щільна сітка міжособистісних зв'язків і взаємин. У зв'язку з цим колектив виконує роль своєрідного фундаменту, на базі якого формуються різні шкільні колективи.

Узагальнюючи, можемо дійти висновку, що учнівський колектив – це група учнів, об'єднана загальною соціально значущою метою, діяльністю, організацією цієї діяльності, має органи самоуправління, відрізняється морально-психологічною єдністю, поєднанням особистих і колективних інтересів, динамізмом життєдіяльності.

Русійною психологічною силою розвитку колективу і водночас методом його організації є перспектива. У ній виражається сукупність культурних і матеріальних потреб людини або колективу, рівень розвитку, їхнє моральне обличчя. Під виховною перспективою вчені мають на увазі суспільно значущі завдання, цілі, справи, що відповідають потребам розвитку особистості, групи дітей, колективу, що стимулюють діяльність, відповідно віковим, індивідуальним особливостям школярів. Перспективи характеризуються: захопливістю справ, заснованих на безпосередньому і опосередкованому дитячому інтересі; суспільно корисною цінністю завдань, цілей, конкретних справ і їх зв'язку з працею і життям народу; чіткою організацією діяльності, спрямованою на досягнення перспективи, педагогічною доцільністю, вихованням в учнів високих моральних якостей.

Колектив завжди повинен жити напруженим життям, прагнути до певної мети. Відповідно до цього А. Макаренко розробив важливий принцип, який назвав «системою перспективних ліній». – «Людина не може жити на світі, якщо у неї немає

попереду нічого радісного, – писав А. Макаренко. Справжнім стимулом людського життя, за А. Макаренко є завтрашня радість ... Найважливіше, що ми звикли цінувати в людині, – це сила і краса. І те, і те визначається в людині виключно типом його відносини до перспективи. Виховати людину – означає виховати у неї перспективні шляхи, за якими розташовується його завтрашня радість. Можна написати цілу методичку цієї важливої роботи. Вона полягає в організації нових перспектив, у використанні вже наявних, поступової постановці більш цінних – писав А. Макаренко [9, с. 98].

Розвиток дитячого колективу, за А. Макаренко, має відбуватися постійно; він має спрямовуватися педагогічним колективом, який творчо шукає найбільш ефективні шляхи для його руху вперед.

Педагог повинен уміти захопити весь колектив вихованців і кожного з його учасників певною метою, досягнення якої, вимагає зусиль, праці, боротьби, приносить глибоке задоволення. Після досягнення цієї мети, треба не зупинятися на досягнутому, а ставити подальші завдання, більш широкі, більш суспільно значимі, робити більше і краще, ніж раніше. Мистецтво педагога полягає в тому, щоб поєднувати своє керівництво, свої педагогічні вимоги з реальними правами колективу.

Перспективу подальших розвідок убачаємо у розкритті впливу спортивних ігор на формування учнівського колективу підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аркин Е. А. Задачи и методы изучения детского коллектива / Е. А. Аркин // Психология школьного класса / под. ред. В. Деринга. – М. ; Л. : Госиздат, 1929. – 224 с.
2. Бехтерев В. М. Коллективная рефлексология / В. М. Бехтерев. – Петроград : Колос, 1921. – 432 с.
3. Залужный А. С. Учение о коллективе. Методология. Детский коллектив / А. С. Залужный. – М. ; Л. : Работник просвещения, 1930. – 300 с.
4. Зуева И. В. Теория воспитательного коллектива в отечественной педагогике 1946–1991 гг. : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. В. Зуева. – Пятигорск, 2005. – 28 с.
5. Коллектив. Личность. Общение : слов. социал.-психол. понятий / В. С. Агеев, С. П. Безносков, В. А. Богданов и др. ; под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова. – Л. : Лениздат, 1987. – 143 с.
6. Конникова Т. Организация коллектива учащихся в школе / Т. Конникова. – М. : Просвещение., 1987. – 340 с.
7. Кузьмінський А. І. Педагогіка : [підручн.] / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2007. – 447 с.
8. Лутошкин А. Н. Эмоциональные потенциалы коллектива / А. Н. Лутошкин. – М. : Педагогика, 1988. – 125 с.
9. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. ; Педагогика, 1974. – 336 с.
10. Макаренко А. С. Общие вопросы теории педагогики. Воспитание в советской школе : собр. соч. в 7 т. / А. С. Макаренко. – М., 1960. – Т. 5. – 558 с.
11. Новикова Л. И. Педагогика детского коллектива / Л. И. Новикова. – М. : Педагогика, 1978. – 144 с.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 53 000 слов / С. И. Ожегов ; под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – 24-е изд., испр. – М. : ОНИКС : Мир и образование, 2006. – 1199 с.
13. Педагогика: пед. теории, системы, технологии : [учеб. для вузов] / под ред. С. А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2000. – 510 с.
14. Практикум з педагогіки: навч. посібник / за ред. Дубасенюк О. А. – Київ : «Центр навч. літер.», 2004. – 464 с.
15. Психологический словарь / А. Т. Айрапетянц [и др.] ; ред. В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1983. – 447 с.
16. Российская социологическая энциклопедия / под общ. ред. Г. В. Осипова. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1998. – 664 с.

17. Селюкова Е. А. Педагогический коллектив как субъект деятельности в условиях модернизации дидактического процесса в общеобразовательной школе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Селюкова Екатерина Алексеевна. – Ставрополь, 2005. – 155 с.
18. Филиппов А. В. Проблемы совместной деятельности в психологии управления / А. В. Филиппов, Г. Л. Ильин // Вопросы психологии. – 1988. – № 6. – С. 123.
19. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.

Сергей Сергеевич Нестеренко,
аспирант кафедры дошкольной педагогики,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

СУЩНОСТЬ ФЕНОМЕНА «УЧЕНИЧЕСКИЙ КОЛЛЕКТИВ»

В статье затронута проблема феномена «ученический коллектив». Отмечено, что проблема коллектива является частью общей проблемы о человеке, рассматривается с позиции философских, социально-психологических и социально-педагогических наук и занимает важное место среди других проблем современности. Обусловленный определенными взаимоотношениями, уровнем сознания и нравственного воспитания, коллектив является важным фактором и средством воспитания, развития и формирования личности человека. Подано современную трактовку понятия «коллектив» научными источниками, как: группа лиц, объединенных общей работой, общими интересами; объединение индивидов на основе каких-либо общих задач; совместимость действий и взаимопомощь; постоянство контакта; эффективная организация; вид социальной организации групповой жизнедеятельности, при которой связи и отношения между индивидами косвенные общественно значимыми целями; высшая стадия развития организованной общности людей, которая направлена на достижение социально-значимых целей и объединяет своих членов как самим процессом совместной деятельности, так и ее организацией и системой стимулирования; группа объединенных общими целями и задачами людей, достигшая в процессе совместной деятельности высокого уровня развития; социальная группа, объединенная на основе общественно значимых целей, общих ценностных ориентаций и совместной деятельности. Наведено собственное понимание понятия «коллектив» под которым понимаем группу людей, которые взаимно влияют друг на друга и связаны между собой общностью социально обусловленных целей, интересов, потребностей, норм и правил поведения, общностью деятельности, единством воли, выражаемой руководством коллектива, в силу этого достигает более высокого уровня развития, чем простая группа и «ученический коллектив», который трактуем как группу учеников, объединенных общей социально значимой целью, деятельностью, организацией этой деятельности, имеет органы самоуправления, отличается морально-психологическим единством, сочетанием личных и коллективных интересов, динамизмом жизнедеятельности. Общественный характер школьного воспитания заявляет о необходимости научной разработки целенаправленного нравственного формирования личности ребенка. Эта проблема затрагивает интересы всего общества, поскольку оно не может быть не заинтересовано в своих будущих гражданах. В коллективе осуществляется наиболее глубокое взаимодействие личности и коллектива и наиболее разностороннее развитие личности при ее максимальной индивидуализации. Раскрыта проблема развития учащихся в школьном коллективе (Т. Конникова) и особенно воспитательного коллектива школьников (Л. Новикова). Определена роль педагога в развитии детского коллектива.

Ключевые слова: коллектив, дети, ученики, школьный коллектив, ученический коллектив.

Serhiy Serhiyovych Nesterenko,
Post-graduate student at the Faculty of Preschool Pedagogy,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofranovskaya Str., Odessa, Ukraine

THE ESSENCE OF THE PHENOMENON «PUPILS' COLLECTIVE»

The article is devoted to the issue covering the phenomenon «pupils' collective». It is highlighted that the problem of the collective is a part of the general problem concerning a human being, which is considered from the standpoint of philosophical, socio-psychological and socio-pedagogical sciences and takes an important place among other problems of our time. Due to certain relationships, to a particular level of consciousness and moral education, the collective is an important factor and a means of education, development and formation of the human personality. The modern interpretation of the concept «collective» by scientific sources is given, such as: a group of people, united by common work, common interests; association of individuals on the basis of any common tasks; activities interoperability and mutual assistance; constancy of contact; effective organization; a type of social organization of group life, in which the connections and relations between individuals are mediated by socially significant goals; the highest stage in the development of organized people's community, aimed at achieving socially significant goals and uniting its members by means of the joint activity process, as well as by its

organization and stimulation system; a group of people united by common goals and objectives, who achieved a high development level in the process of joint activity; a social group, united on the basis of socially meaningful goals, general values and joint activities. The actual understanding of the notion «collective» is represented, it is understood as a group of people who are mutually influencing one another and connected by a *commonality* of socially determined goals, interests, needs, norms and rules of conduct, activity *commonality*, unity of will, expressed by the leadership of the collective; by virtue of the above mentioned, it reaches a higher development level than a simple group or «pupils' collective», which is interpreted as a group of pupils, united by a general socially significant goal, activity, organization of this activity, it has self-governing bodies, it is characterised by moral and psychological unity, by a combination of personal and collective interests as well as life activity dynamism. The public character of school education states the need for scientific elaboration of the purposeful moral formation of the child's personality. This problem affects the interests of the whole society, since it may not be interested in its future citizens. In the pupils' collective, the deepest interaction of an individual and a collective, including the most versatile development of an individual with its maximum individualization, is accomplished. The problem of pupils' development in a school collective (T. Konnikova) and peculiarities of schoolchildren's educational staff (L. Novikova) are revealed. The role of the teacher in the development of the children's collective is determined.

Key words: collective, children, pupils, school collective, pupils' collective.

Подано до редакції: 1.11.2017 р.

Рекомендовано до друку: 14.11.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богущ